

Добровольська Л.П. Формування толерантного ставлення учнівської молоді до дітей з особливими потребами в полікультурному освітньому просторі / Л.П. Добровольська, Третьякова І.С., Яковенко М.В. // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А. – Монреаль: СРМ «ASF», 2017. – 253 с. – С.175-179

Психологія / Соціальна психологія, психологія соціальної роботи

Добровольська Л.П.

*к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету
ім. Б. Хмельницького*

Україна, м. Мелітополь

Третьякова І.С.

практичний психолог Комунального закладу освіти «Навчально-виховного комплексу №72 «Школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпропетровської міської ради

Україна, м. Дніпро

Яковенко М.В.

вчитель вищої категорії, методист Комунального закладу «Спеціалізована школа – загальноосвітній навчальний заклад №1 І-ІІІ ступенів м. Приморська з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів»

Україна, м. Приморськ

Формування толерантного ставлення учнівської молоді до дітей з особливими потребами в полікультурному освітньому просторі

Виховання толерантної гуманістичної особистості на сьогодні є першорядним завданням України як соціально орієнтованої держави. Все більше активізується робота щодо впровадження інклюзивного навчання, адже діти з особливими потребами мають право одержати освіту на рівні з іншими людьми. Сучасна школа – полікультурний освітній простір, яка повинна сприяти розумінню та прийняттю усіх дітей, незалежно від їх національних,

культурних, релігійних, фізичних, фізіологічних та інших особливостей, а це можливо лише за умов формування в учнів толерантного ставлення. Актуальність дослідження зумовлена й гострою потребою в зміні технологій, підходів, принципів, методів, визначенні пріоритетних напрямів навчання і виховання учнів з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Серед вчених, які займались вивченням толерантності, варто назвати Т.М. Білоус, Р. Бетті, П.В. Степанова, Л.М. Дробіжеву, Р.Т. Когделла, В.А. Лекторського, М.П. Мчедлова, Д. Роулза, О.П. Садохіна, К.С. Сітарама, Ю.В. Тодорцеву, М. Уолцера, Н.В. Яксу та інших. Аналізу проблеми формування толерантності в освітній системі присвячені роботи А.А. Колупаєва, Л.М. Манилову, Л.О. Савчук та інші вивчали та розробляли напрями роботи загальноосвітньої школи в успішному розв'язанні проблеми навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Мета нашої дослідження полягає в розробці та організації системи ефективних соціально-педагогічного, психолого-педагогічного супроводів через взаємодію діагностико-консультаційних, корекційно-розвивальних, соціально-педагогічних, інтегрованих напрямів діяльності щодо формування толерантності, толерантної поведінки, толерантного ставлення учнів до людей з особливими потребами.

У науковій літературі найчастіше толерантність визначається як терпимість до іншого способу життя, іншої поведінки, почуттів, вірувань, думок. Однак поняття толерантності набагато ширше за терпимість, оскільки передбачає раціональну сторону відношення до дійсності. Так І.О. Бартенєва, О.О. Біла, Т.Ю. Осипова визначають толерантність як здатність особистості не агресивно сприймати думки іншої людини, її поведінку, форми самовираження та спосіб життя, навіть якщо вони відрізняються від власних [4, с.116]. Л.В. Баєва вважає, що толерантність виступає як відкритість людини для спілкування і взаємодії з іншими індивідами і системами [1, с. 5].

С.К. Бондирєва, розглядаючи толерантність як відношення, розуміє її як здатність індивіда без заперечень і протидії сприймати тих, хто відрізняється

від його власної думки, способу життя, характеру, поведінки та будь-яких інших особливостей. Толерантне ставлення особистості проявляється на вербальному й невербальному рівнях спілкування, в позитивних установках стосовно себе, інших та оточуючого середовища взагалі [2, с.27].

На нашу думку, під толерантним ставленням до дітей з особливими освітніми потребами слід розуміти моральну якість особистості, яка характеризується прийняттям людини і шанобливим ставленням до неї незалежно від стану її здоров'я; прагненням і готовністю до взаємодії з іншим незалежно від його інакості, без акцентування уваги на зовнішніх особливостях; бажанням і здатністю надавати допомогу дитині з особливими потребами; вибирати такий спосіб взаємодії, при якій не ущемляється її гідність, підкреслюються можливості і визнається самодостатність особистості.

За визначенням В.О. Сухомлинського, толерантність – це не стільки якість, риса особистості, скільки стан, у якому перебуває людина і який піддається змінам. Педагог також підкреслював, що толерантні якості не закладені від природи, а складаються поступово в процесі соціалізації.

Ю.С. Котелянець вважає, що формування толерантності слід починати з виховання у школярів стійкого прояву дружелюбності до однокласників і однолітків, ввічливості у відносинах з людьми, стриманості у прояві негативних почуттів, нетерпимого ставлення до насильства, зла, брехливості, ліні тощо [5, с. 118]. Крім того, становлення особистісної толерантності учнів обумовлюється сформованістю у них правової свідомості, почуттям відповідальності, самокритичності і наявністю досвіду конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях. Т.Є. Єжова зазначає, що сьогодні існує два шляхи формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами. Перший, який вчена називає директивним, передбачає припинення негативних реакцій одних дітей відносно інших. Другий, який дослідниця називає демократичним або особистісно-орієнтовним, має на меті створення умов, які необхідні для досягнення школярами високого соціального статусу, а також усвідомлення кожного з них соціально значущим. І лише поєднання цих двох

шляхів дає максимальний результат на шляху формування толерантного ставлення учнів до своїх однолітків з особливими потребами [3, с. 68].

Для визначення особливостей ставлення сучасних школярів до дітей з особливими потребами нами було розроблено анкету та проведено анкетування в двох школах – Комунального закладу освіти «Навчально-виховного комплексу №72 «Школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпропетровської міської ради (м. Дніпр) та Комунального закладу «Спеціалізована школа – загальноосвітній навчальний заклад №1 I-III ступенів м. Приморська з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів». В анкетуванні брали участь учні 5-7 класів загальною кількістю 120 чоловік. Результати анкетування показали, що 40% учнів вважають людину з особливими потребами таку, яка має обмежені можливості, 45% школярів доброзичливо ставляться до таких людей, однак 11,7% підлітків відчувають неприємні почуття при зіткненні з ними. В межах теми нашого дослідження нам цікаво було визначити, як будуть ставитися підлітки до дитини, що має особливі освітні потреби. На питання про можливість навчання такої дитини в класі більшість підлітків (78,3%) відповіли «нормально, буду намагатися потоваришувати з ним (нею)». Крім того, 46,7% учнів згодні з тим, що такі діти повинні навчатися в звичайній школі поряд із звичайними дітьми, але третина підлітків (31,6%) вважають, що їм краще навчатися в спеціалізованій школі (інтернаті).

З метою визначення загального рівню толерантності учнів 8-9 класів (загальна кількість 88 чоловік) нами було проведено тестування за допомогою експрес-опитувальника «Індекс толерантності» (Г.У. Солдатова, О.О. Кравцова, О.Є. Хухлаєв, Л.А. Шайгерова). Отримані результати показали, що більшість учнів (85,7%) мають середній рівень толерантності, їм характерні поєднання толерантних та інтолерантних рис (в одних соціальних ситуаціях вони поведуться толерантно, в інших можуть проявляти інтолерантність). Що стосується низького рівню, то його мають 9,5% школярів. Ці учні мають високу інтолерантність та у них виражені інтолерантні установки по відношенню до

навколишнього світу і людей. Високий рівень толерантності має лише 4,8% учнів, що викликає у нас певне занепокоєння. Отже, результати анкетування та тестування говорять про те, що сьогодні є необхідним активізувати роботу в школі в напрямку формування більш високого рівня толерантності в учнів.

Ефективному формуванню толерантного ставлення учнів до дітей з особливими освітніми потребами сприятимуть наступні соціально-педагогічні умови: організоване педагогом спільне перебування звичайних учнів і їх однолітків з особливими освітніми потребами в одному колективі; підтримка педагогом активної співпраці сім'ї та школи у вихованні толерантності на основі взаємодопомоги; «розвінчання» стереотипів сприйняття людей з особливими освітніми потребами і розширення уявлень про категорії таких людей, способи взаємодії з ними і надання допомоги, а також розширення знань учнів про основні складові толерантності; включення в освітній процес системи неординарних занять з виховання толерантності до людей з особливими потребами і набуття досвіду толерантної поведінки (класні години, загальношкільні заходи, акції, волонтерські рухи, флешмоби, педагогічні тренінгові вправи тощо); соціальна корекція проблем у взаємовідносинах.

В якості психологічних умов формування толерантного ставлення школярів до дітей з особливими потребами ми бачимо психологічний супровід, який допоможе зробити учнями усвідомлений і ціннісно-осмислений особистісний вибір. В результаті цього школяр, маючи власну думку, позицію, навчиться поважати і визнавати право людей, що оточують його, сприймати і мислити інакше, бачити цінність різноманіття, а також сприятиме формуванню у нього готовність будувати взаємовідносини з дітьми з особливими освітніми потребами на основі розуміння і допомоги. Під психологічним супроводом ми розуміємо впровадження в роботу психологічної служби школи годин психолога, факультативів, курсів, тематика яких була б спрямована на розширення уявлень учнів про толерантність, її види та шляхи розвитку, а також проведення розвивально-корекційних вправ, тренінгів, спрямованих на

формування толерантності як стійкої якості особистості учня, експертизи кінцевих результатів.

Отже, толерантність – багатоаспектне поняття, під яким частіше за все розуміють повагу і визнання рівності, розмаїтості людської культури, заперечення насильства, позитивне прийняття власної унікальності та унікальності іншої особистості. Формування толерантного ставлення передбачає цілеспрямовану організацію позитивного досвіду толерантності, тобто цілеспрямоване створення в умовах навчально-виховного закладу таких умов, які б вимагали активної, толерантної взаємодії з дітьми, незалежно від їх індивідуальних особливостей.

Таким чином, нарівні з оновленням технологій навчання дітей з особливими потребами важливим стає формування соціокультурного середовища школи, що дозволяє здійснити гуманізацію освітнього процесу. Звітність обох сторін з повагою та розумінням ставитися один до одного у процесі навчання та виховання буде, безумовно, тільки збільшувати рівні відповідальності, емпатії, чутливості, толерантності, толерантного ставлення.

Література

1. Баева Л.В. Толерантность: идея, образы, персоналии: [монография] / Л.В. Баева. – Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет», 2009. – 217 с.
2. Бондырева С.К. Толерантность (введение в проблему) / С.К. Бондырева, Д.В. Колесов. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
3. Єжова Т.Є. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи / Т.Є. Єжова // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – №9. – С.66-75.
4. Котелянець Ю.С. Формування толерантного інклюзивного середовища в початковій школі / Ю.С. Котелянець // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. – 2016. – Вип. 253. – С. 115-121.

5. Осипова Т.Ю. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посібник / Т.Ю. Осипова, І.О. Бартенєва, О.О. Біла; [За заг. ред. Т.Ю. Осипової]. – Одеса: Фенікс, 2006. – 288 с.